

Грађа о прошлости Босне 1, Академија наука и умјетности Републике Српске, Одјељење друштвених наука, Бања Лука, 2008, 211 str.

Odjeljenje društvenih nauka pri Akademiji nauka i umjetnosti Republike Srpske 2008. godine pokrenulo je naučni časopis pod nazivom *Грађа о прошлости Босне*. U suštini, to je nastavak rada na objavljivanju izvorne građe, na čemu su se temeljila izdanja *Starog srpskog arhiva*. Prvi broj štampan u Banjoj Luci sadrži 14 radova. Urednik Rade Mihaljčić u uvodnoj riječi, obrazloživši cilj objavljivanja ovakvog izdanja, ukratko se osvrće na dosadašnju tradiciju korištenja izvorne građe, apelirajući na oprez prilikom upotrebe.

Autori su svoje radove bazirali na analizi ćirilskih i latinskih dokumenata koje su kritički obradili i ponudili naučnoj javnosti na upotrebu. Pored vizuelnog opisa predstavljeni su tekstovi i prijevodi povelja, te fotografije originala, koje nerijetko svojom veličinom premašuju format časopisa. Na kraju svakog rada objašnjeni su termini i ustanove koji se spominju, te su dati prosopografski i topografski podaci. Radi se o kvalitetno štampanom izdanju koje sadrži registar imena, uputstvo za izdavanje isprava kao, i spisak skraćenica.

Jelena Mrgić je predstavila *Povelju bosanskog vladara Stjepana II Kotromanića kojom knezu Vukoslavu Hrvatiniću daje župe Banjicu i Vrbanju sa gradovima* (11-23). Analizirajući dokument, autorica prati promjene po izdanjima, dajući lični sud, te pojašnjava korelaciju vjerne službe i vjere gospodske, što je i centralni (ključni) dio dokumenta. Treba istaći da je za analizu koristila radove starijih autora kao što su Ferdo Šišić, Pavao Anđelić, Sima Ćirković i Anto Babić.

Pismo bosanskog bana Stjepana II knezu i opštini dubrovačkoj o dugu njihovih trgovaca dokument je koji je analizirao Sima Ćirković (23-37). Isprava nije sačuvana u originalu, već u prijepisu koji je unijet u zbirku serije *Diversa cancellarie* sv. 18. f. 64-65. Koristeći se objavljenom, ali i neobjavljenom građom Dubrovačkog arhiva, autor objašnjava neke dosadašnje nedoumice. Naime, ispravu je prvi objavio Medo Pucić kao povelju bana Tvrtka, što je ponovio i Ljubomir Stojanović. Sima Ćirković nakon detaljno provedene analize nudi novo rješenje prema kojem bi se ovo pismo trebalo pripisati banu Stjepanu II Kotromaniću. Ono što dodatno daje na težini njegovom radu jeste širina izvorne građe koju koristi, što govori o snazi argumenata kojima je potkrijepio svoje stavove.

Na primjeru dva pisma koje je bosanski ban i kralj Tvrtko I poslao Dubrovčanima Dejan Ječmenica prati neke fleksibilne načine ubiranja Stonskog dohotka (37-53). Nakon što je dao kratak opis dokumenta i upoznao nas sa ranijim izdanjima, autor je analizirao diplomatske osobine isprava pokušavajući pratiti hronologiju njihova nastanka. Kao bitno obilježje istaknuta je granica koja označava prestanak upotrebe majuskule i početak korištenja minuskule na bosanskom dvoru, kao i papira u državnoj kancelariji.

Isti autor u svom drugom radu u obzir je uzeo pet pisama koja govore o potraživanju Svetodimitarskog dohotka i Mogoriša (53-75). Neke od isprava koje su uzete kao predmet analize nisu obilježene nikakvim datumom. Upravo je problem hronologije njihova nastanka jedna od poteškoća za historičare, te preduvjet za kvalitetno rekonstruisanje razmatrane tematike. U radu je istaknut karakter tzv. vjerovnih pisama, koje su vladari slali kao garantni dokument za svoje poklisare. U suštini, pokazan je osnovni protokol naplate tributa, kao i neke oscilacije prilikom ubiranja istih.

Povelju bosanskog velikaša Radiča Sankovića, kojom Dubrovčanima daje slobodu trgovine, predstavio je Arandel Smiljanić (75-87). Autor je naglasio lošu očuvanost dokumenta, što je pokazano na fotografiji originala, koji se nalazi u Dubrovačkom arhivu. Detaljnije su opisana ranija izdanja sa prednostima i nedostacima koja ih prate. U radu su naglašene okolnosti nastanka isprave, a zatim analizirani glavni dijelovi sa svojim specifičnostima.

Jednu od malobrojnih latinskih isprava koje su objavljene u časopisu predstavio je Neven Isailović – *Povelja vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića Ugarskom kralju Žigmundu i kraljici Mariji* (87-99). Pored uobičajenog opisa, autor pokušava dati orijentaciju za datiranje i mjesto izdavanja pisma, te utvrditi okolnosti njegova nastanka. Kroz prezentaciju dosadašnjih mišljenja na kojima se temeljilo razumijevanje dokumenta, uz uvjerljivu argumentaciju i obrazloženje, Isailović se priklanja jednom od shvatanja. Naime, autor je istog mišljenja koje je prvi zastupao Lajos Thallóczy: da su *Sučani* kod Bihaća mjesto nastanka pisma. Na osnovu predstavljenih ranijih izdanja i publikacija gdje je objavljivani prijevod bez originalnog teksta, nameće se zaključak da je isprava izazvala veliku pažnju naučne javnosti.

U svom drugom radu, objavljenom u ovom časopisu, Arandel Smiljanić je predstavio dokument koji je Pavle Radinović izdao Dubrovčanima (99-111). Isprava je, ustvari, odgovor u vidu zahvale i iskazivanja vjernog prijateljstva, jer je na ličnu molbu ovaj bosanski velikaš dobio pravo dubrovačkog građanstva. Kao njenu specifičnost autor izdvaja neobičnu invokaciju koja glasi: *Voljom Boga Oca Svedržitelja i pomoću Sina Jedinorodnoga i ispunjenjem Presvetoga duha*. U prosopografskim podacima date su osnovne informacije o svim svjedocima koje povelja spominje, čime je autor pokazao ozbiljnost pristupa temi i olakšao korištenje isprave kao izvornog materijala.

Kao predmet svog rada Pavle Dragičević je odabrao *Povelju kralja Ostoje Dubrovčanima o isplati zastalih dugova kralja Tvrtka I* (111-123). Dokument je okarakterisan kao standardna isprava koja se ne razlikuje mnogo od ostalih tog vremena. Kao jedino odstupanje od uobičajne prakse istaknuto je da nisu navedena mjesta iz kojih dolaze svjedoci. Pojašnjenjima u svom radu autor je analizirani dokument približio čitalačkoj publici.

Dokument koji je kralj Ostoja uputio Dubrovčanima Rade Mihaljčić iscrpno predstavlja, akcentirajući uvodni dio isprave (123-137). Povelja govori o ustupanju Slanskog primorja Dubrovačkoj općini od strane bosanskog vladara. Autor upućuje na Gregora Čremošnika, koji je objasnio nekoliko specifičnosti dokumenta. Posebno je istaknuta intitulacija koju koristi kralj Ostoja. Rad je upotpunjen kartom oblasti *Slanskog primorja*, tako da se možemo orijentirati kroz navedene topografske podatke.

Jedan rad koji se direktno ne dotiče bosanskog vladarskog miljea, već vlastele o kojoj se manje zna u odnosu na onu koja je sa vladarom bila "nosilac" srednjovjekovne države (Kosače, Pavlovići, Hrvatinići...), djelo je Đure Tošića – *Sudska parnica zbog navodnog ubistva dvojice franjevacu u Dubrovniku* (137-147). Rad se temelji na transkripciji, interpretaciji i prijevodu teksta notarskog zapisa. Humska vlastela Milatovići pred sudom se pojavljuju kao tužioc. Autor u radu predstavlja kraću genealogiju spomenute vlastele, opisuje njihov položaj i posjede koje su držali. Veći dio sudskog procesa objašnjen je kroz fusnote. Stavljen je akcent i na topografiju mjesta koja se spominju.

Aleksandra Fostikov objavila je dva rada sa sličnim tematskim okvirima kroz koje je, povlačeći paralele, predstavila glavne karakteristike isprava koje su bile predmet njenog interesovanja. Prvi se tiče dokumenta koji je izdao kralj Stjepan Tomašević Dubrovčanima o dugu kralja Tvrtka II (147-159). Fotografski prikaz originala teško je čitljiv, ali su autoričina analiza i interpretacija u potpunosti shvatljive jer objašnjavaju sistem funkcionisanja zaostalih dugova kroz nekoliko primjera.

U drugom radu centar pozornosti bilo je pismo koje je regulisalo pitanje zaostalih dugova iz vremena kralja Tomaša (159-165). S obzirom da su oba dokumenta izdata na isti dan i u istom mjestu (25. novembar 1461. godine u Jajcu), autorica je ukazala na neke razlike. Invokacija kod prve isprave glasi: *Milošću Božijom...*, za razliku od druge: *U ime Oca Sina i Sina i Svetoga duha*. Između samih dokumenata ima nekoliko preklapanja, što je olakšalo njihovu analizu.

Treću od ukupno četiri povelje koje je Stjepan Tomašević izdao istog dana predstavio je Srđan Rudić (165-171). Ranija izdanja i vizuelni izgled ne razlikuju se mnogo od druge dvije predstavljene isprave. Dokument je naredbodavnog karaktera a upućen je vojvodama, knezovima, županima i carinicima. Autora je zaintrigiralo kako su navođene titule u predmetnoj povelji i kroz nekoliko drugih primjera za-

ključuje da je na početku sedme decenije 15. stoljeća postojao tačno određen redoslijed nabiranja zvanja, što ranije nije bio slučaj.

U kolikoj je mjeri historija kao nauka specifična i kako se nadasve mora biti oprezan prilikom iščitavanja izvorne građe pokazao je Đuro Tošić svojim drugim radom objavljenim u ovom časopisu. Tematika isprave je *Proces hercegovačkim martolosima u Kotoru* (171-195). Iako je postupak vođen 14 godina poslije pada bosanske države pod Osmanlije, dokument je izazvao pažnju naučnika koji su pokušavali doći do valjanih zaključaka. Predstavljeni rukopis nalazi se u XVI knjizi Notarsko-sudskih spisa Arhiva u Kotoru i veoma je teško čitljiv. Od sredine prošlog stoljeća autori kao što su Pavle Butorac, zatim Slavko Mijušković te Ivan Božić bavili su se dotičnim pitanjem. Sabravši njihova saznanja, Tošić je, uz korištenje osmanskih popisnih deftera i neobjavljene arhivske građe u Kotoru, za sada, posljednji ostavio naučni pečat na ovu temu. Uz detaljno ispisane fusnote upućeno je na ranije pogreške pri interpretaciji dokumenta.

Predstavljeni časopis je svakako pozitivna pojava koja bi sa tendencijom budućeg kvalitetnog rada mogla postati respektabilni faktor među naučnim krugovima. Reizdanja dokumenata sa pratećim objašnjenjima, osim što služe kao olakšavajuća okolnost za njihovu analizu, predstavljaju i podstrek za novu interpretaciju već poznatih podataka, što bi obogatilo riznicu historiografije o bosanskom srednjovjekovlju.

Kad je riječ o preglednosti časopisa, treba istaći da prilikom objašnjavanja određenih ustanova i termina, koji se nalaze na kraju svakog rada, na nekim mjestima dolazi do njihovog ponavljanja, što može izazvati zabunu kod čitaoca. Stječe se dojam da prilikom uređivanja časopisa o tome nije vođeno dovoljno računa. Jedan sumarni popis termina i pojmova na kraju zbornika omogućio bi preglednost i značajno olakšao korištenje ■

Semir Hambo